

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ІВАНОЧКО ІРИНА БОГДАНІВНА

УДК 341.24.018:347.962(477)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ СТАТУСУ СУДДІВ

12.00.11 – міжнародне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі європейського права Львівського національного університету імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор **Микієвич Михайло Миколайович**, Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри європейського права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Буроменський Михайло Всеволодович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, професор кафедри міжнародного права, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

кандидат юридичних наук, доцент **Фалалєєва Людмила Григорівна**, Академія адвокатури України, доцент кафедри прав людини, міжнародного та європейського права.

Захист відбудеться 16 березня 2016 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.03 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано 09 лютого 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Матюхіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Прагнення України утвердити у зовнішній та внутрішній політиці принципи демократії, верховенства права, забезпечити повагу прав людини та основоположних свобод, а також реалізацію права на справедливий суд, які передбачено у міжнародно-правових актах, зокрема, у Загальній декларації прав людини, 1948 р., у Міжнародному пакті про громадські та політичні права, 1966 р., у Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., а також у Гельсінському заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі, 1975 р., підтверджено також Угодою про асоціацію між Україною та Європейським союзом (далі – ЄС), 2014 р.

Від ефективного проведення судово-правової реформи залежить без перебільшення успіх проведення реформ у всіх сферах суспільного та державного життя. Удосконалення правового регулювання основних положень статусу суддів, відповідно до міжнародно-правових стандартів, є ключовим у рамках проведення судово-правової реформи, оскільки тільки високопрофесійні і високоморальні незалежні судді здатні захистити права, свободи і законні інтереси всіх суб'єктів правовідносин. Конституційна реформа, у частині реформування правового регулювання судової влади, повинна враховувати міжнародні стандарти, які передбачені в Європейській хартії про статус суддів (Рада Європи, 1998 р.), Бангалорських принципах поведінки суддів (Економічна та Соціальна Рада ООН, 2006 р.), Рекомендаціях CM/Res (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (2010 р.) та ін. Адже, саме систематизація міжнародно-правових стандартів статусу суддів та відповідно їх імплементація у національне законодавство України, покликана здійснити вагомий внесок у процесі реформування судової влади.

Крім того, проведення судово-правової реформи є важливою передумовою євроінтеграційної стратегії України. Згідно із Угодою про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.), у рамках їх співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки, надається особливе значення зміцненню судової влади, підвищенню її ефективності, гарантуванню її незалежності та неупередженості.

Теоретичною основою дисертаційної роботи стали праці вітчизняних науковців, а саме: В. Бринцева, М. Баймуратова, Л. Виноградової, В. Вознюка, В. Городовенка, В. Єгорової, І. Марочкіна, М. Микієвича, Л. Москвич, С. Подкопаєва, С. Прилуцького, П. Рабіновича, О. Савич, І. Самсіна, Л. Скоморохи, В. Чебан, А. Юшко, а також зарубіжних вчених – Е. Абросимової, А. Автономова, М. Аль-Сулайбі, Арнольда М. Зак, М. Баглая, Д. Гом'є, Г. Єрмошина, Р. Каламкаряна, М. Клеандрова, В. Лебедева, М. де Сальвіа, А. Мартена, І. Михайловської, Р. Мюллерсона, Т. Нешатаєвої, Дж. Оберта, Я. Паульсена, С. Черниченка, В. Яковлева та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно

з тематикою наукових досліджень кафедри європейського права факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка в межах комплексної цільової програми «Правові форми та механізми реалізації міжнародної правосуб'єктності України в європейській регіональній інституційній системі» (державний реєстраційний номер 0113U005125).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є науково-теоретична розробка міжнародно-правових стандартів статусу суддів, а також формулювання рекомендацій для вдосконалення вітчизняного законодавства у цій сфері.

Дослідження поставленої мети вимагало вирішення таких основних завдань:

- з'ясувати правову природу міжнародно-правових стандартів та розглянути їх основні види;
- розкрити теоретичні та нормативні підходи до поняття міжнародно-правових стандартів статусу суддів;
- визначити основний зміст та сформулювати поняття «міжнародно-правові стандарти статусу суддів»;
- виявити основні причини та передумови формування міжнародно-правових стандартів статусу суддів;
- з'ясувати етапи становлення та розвитку міжнародно-правових стандартів статусу суддів;
- надати міжнародно-правову характеристику структурних елементів статусу суддів;
- визначити ступінь впровадження міжнародно-правових стандартів статусу суддів у законодавстві країн Західної Європи та України;
- сформулювати рекомендації щодо вдосконалення вітчизняного законодавства у досліджуваній сфері відповідно до міжнародно-правових стандартів статусу суддів.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у процесі формування міжнародно-правових стандартів статусу суддів та їх реалізації у національному законодавстві України.

Предмет дослідження є міжнародно-правові стандарти статусу суддів.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження, які широко застосовуються у науці міжнародного права. Вибір підходів та методів зумовлений багатоаспектністю об'єкта і предмета дисертаційного дослідження.

Діалектичний метод дав можливість розглянути міжнародно-правові стандарти статусу суддів як динамічну категорію, що постійно оновлюється елементами нового змісту під впливом суспільних змін. Серед загальнонаукових методів використовувалися прийоми та засоби

історичного методу під час аналізу формування міжнародно-правових стандартів статусу суддів у певні періоди розвитку суспільних відносин. Формально-юридичний та системно-структурний методи використано під час аналізу положень міжнародно-правових документів, які стосуються статусу суддів. За допомогою логіко-семантичного методу удосконалено понятійний апарат, а комплексне використання методу аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії, моделювання у процесі дослідження дало змогу сформулювати авторське визначення поняття міжнародно-правових стандартів статусу суддів. Порівняльно-правовий метод було використано для дослідження ступенів реалізації міжнародно-правових стандартів статусу суддів у законодавстві країн Західної Європи та України, а також у процесі порівняння міжнародно-правових норм та норм національного права, що дало змогу запропонувати рекомендації для вдосконалення національного законодавства України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першою комплексною науковою працею, у якій з'ясовано правову природу міжнародно-правових стандартів статусу суддів та здійснено їх аналіз у контексті імплементації їх у національне законодавство України.

Наукова новизна дисертаційної роботи конкретизована у таких положеннях.

Уперше:

- запропоновано та обґрунтовано авторське визначення поняття «міжнародно-правові стандарти статусу суддів», як систему основоположних норм та принципів міжнародного права, які закріплюють у міжнародно-правових актах правову характеристику статусу суддів та визначають вимоги щодо суддів, їх добору, призначення, перебування на посаді, відповідальності та припинення їх повноважень;

- встановлено основні причини формування міжнародно-правових стандартів статусу суддів шляхом системного аналізу об'єктивних передумов їх створення, які знайшли своє формальне відображення у міжнародно-правових документах;

- доведено пріоритетність міжнародно-правових стандартів статусу суддів у системі міжнародних стандартів, оскільки успіх реалізації виборчих, соціально-економічних та інших видів міжнародних стандартів безпосередньо залежить від ефективності судової системи;

- встановлено нерозривний нормативний зв'язок між міжнародно-правовими стандартами прав людини та міжнародно-правовими стандартами статусу суддів, які в свою чергу є правореалізуючими стосовно механізмів охорони та захисту прав людини;

- визначено основні етапи формування міжнародно-правових стандартів статусу суддів, які проте перебувають у постійному розвитку, оновлюються та удосконалюються відповідно до суспільних змін;

- виокремлено та розкрито як одну із основних форм міжнародного співробітництва

України у судовій сфері, міжнародні договори, укладені Верховним Судом України із іншими суб'єктами міжнародного права, відповідно до особливої мети та завдань їх укладення;

- запропоновано із врахуванням міжнародно-правових стандартів статусу суддів доповнити Закон України «Про судоустрій та статус суддів» положеннями щодо вимоги несумісності суддів з посадою у певному суді, пов'язану з їх попередньою діяльністю або діяльністю, якою займаються їхні близькі родичі.

Удосконалено:

- поняття «міжнародно-правові стандарти», під якими розуміються уніфіковані суб'єктами міжнародного права у відповідних документах норми та принципи міжнародного права, які виступають еталоном правового регулювання на національному рівні та інструментами гармонізації національних законодавств у відповідних сферах;

- систему структурних елементів статусу суддів не тільки на основі доктрини права, спеціального законодавства України та зарубіжних країн, а й з урахуванням норм та принципів, задекларованих у Європейській хартії про статус суддів (Рада Європи, 1998 р.);

- визначення поняття «незалежності суддів», яке включає в себе два елементи: незалежність від зовнішніх факторів, тобто заборона будь-якого зовнішнього впливу на суддю будь-якої гілки влади, засобів масової інформації, представників бізнесових структур, а також незалежність від факторів усередині самої судової системи, коли суддя повинен мати процесуальну незалежність від керівництва суду;

- рекомендації щодо внесення змін та уточнень, із врахуванням міжнародно-правових стандартів статусу суддів, в окремі положення Конституції України та Закону України «Про судоустрій та статус суддів» у частині правового регулювання статусу суддів, зокрема запропоновано: 1) змінити положення щодо статусу та складу Вищої ради юстиції та передбачити, що не менше половини складу Вищої ради юстиції становлять судді, обрані самими суддями, із залученням найширшого представництва суддів усіх рівнів; 2) скасувати повноваження парламенту щодо призначення на посади суддів безстроково та звільнення суддів, що забезпечить усунення політичної складової з процедури призначення, притягнення до відповідальності та звільнення суддів з посад; 3) підвищити віковий ценз для заняття посади судді з 25 до 28 років, що є цілком обґрунтованим та виправданим, зважаючи на ту соціальну роль, яку виконує суддя, збільшити стаж роботи у галузі права з 3 до 5 років як необхідної передумови зайняття посади судді; 4) скасувати перше призначення на посади суддів строком на п'ять років, призначаючи суддів одразу безстроково.

Набули подальшого розвитку:

- твердження про те, що міжнародно-правові стандарти необхідно розглядати не лише в контексті тільки норм або тільки принципів міжнародного права, що неминуче призводить до

звуження змісту цього поняття, і як наслідок до неповного його розуміння і застосування, а в комплексному поєднанні цих двох категорій;

- наукові положення щодо правової характеристики міжнародно-правових актів, що закріплюють міжнародно-правові стандарти статусу суддів, як актів рекомендаційного характеру;
- твердження про те, що відповідно до міжнародно-правових стандартів статусу суддів, держави повинні передбачити основні засади статусу суддів у внутрішніх нормах на найвищому рівні (у Конституції), які повинні бути розвинуті у спеціальному законодавстві;
- висновки про необхідність створення та забезпечення функціонування у кожній державі єдиного незалежного органу, відповідального за формування суддівського корпусу, з істотним судовим представництвом, сформованого демократичним шляхом іншими суддями, що дозволить уникнути політичного впливу і буде гарантією його незалежності від законодавчої та виконавчої влади.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації положення й висновки можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальшого поглиблення наукових знань та теоретичної бази у питаннях правової природи, сутності міжнародно-правових стандартів статусу суддів, їх практичного застосування;
- у правотворчій сфері – у національній законотворчості в контексті вдосконалення положень щодо статусу суддів відповідно до міжнародно-правових стандартів;
- у навчально-методичній роботі – для підготовки підручників, посібників, методичних матеріалів з міжнародного права, порівняльного правознавства та інших навчальних дисциплін.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самосійною науковою працею. Сформовані положення та рекомендації, які становлять наукову новизну роботи, розроблено автором особисто. У співавторстві опубліковано статтю: Микієвич М. М., Іваночко І. Б. Новий Кодекс суддівської етики: гармонізація із міжнародними стандартами. Науковим доробком здобувача у праці є правове обґрунтування доповнень до Кодексу суддівської етики новими положеннями про право суддів отримати пораду щодо дотримання правил етики суддів в органі судової влади (комітеті етики суддів) та про заборону приймати подарунки, які можуть створити враження впливу на рішення у справі, відповідно до міжнародно-правових стандартів статусу суддів.

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана та обговорена на кафедрі європейського права Львівського національного університету імені Івана Франка. Основні положення та висновки дисертації доповідалися на науково-практичних конференціях: Науковій конференції факультету міжнародних відносин присвяченої 350-річчю Львівського національного університету імені Івана Франка «Міжнародні відносини: політичні, правові, економічні, лінгвокраїнознавчі аспекти» (м. Львів, 8-9 лютого 2011 р.; тези опубліковано); Всеукраїнській

науково-практичній конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, економічні, правові аспекти» (м. Львів, 22 вересня 2011 р.; тези опубліковано); Міжнародній науковій конференції «Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин: політика, економіка, право» (м. Львів, 17-18 листопада 2011 р.; тези опубліковано); III щорічної Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, економічні, правові аспекти» («Європейський Союз та Україна: перспективи трансформації двосторонніх відносин») (м. Львів, 25 жовтня 2013 р.; тези опубліковано); Міжнародна наукова конференція «Юридична наука та практика у третьому тисячолітті» (м. Кошице, Словацька Республіка, 27-28 лютого 2015 р.; тези опубліковано).

Публікації. Основні результати дисертації відображено автором у десяти наукових публікаціях, з яких: чотири статті опубліковано у наукових фахових періодичних виданнях України, одна стаття у виданні іноземної держави, а також тези п'яти доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел, який охоплює 223 найменувань. Загальний обсяг дисертації – 200 сторінок, з них – 173 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, вказано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання дослідження, виокремлено його об'єкт, предмет і методи, викладено положення наукової новизни. Наведено відомості про практичне значення одержаних результатів, апробацію результатів дослідження та публікації.

Розділ 1 «Теоретико-правова характеристика міжнародно-правових стандартів статусу суддів» складається із двох підрозділів і присвячений теоретичному та історичному дослідженню міжнародно-правових стандартів статусу суддів, створених у рамках діяльності універсальних та регіональних міжнародних організацій.

У **підрозділі 1.1 «Правова природа міжнародно-правових стандартів статусу суддів»** досліджено правову природу міжнародно-правових стандартів статусу суддів. Досліджено поняття «міжнародно-правовий стандарт», яке містить дві ключові категорії, на яких базується його змістовне наповнення – це норми та принципи міжнародного права. Наголошено на тому, що міжнародно-правові стандарти необхідно розглядати не лише в контексті тільки норм або тільки принципів міжнародного права, що неминуче призводить до звуження змісту цього поняття, а в комплексному поєднанні цих двох категорій. Проведено аналіз основних видів міжнародно-правових стандартів.

Запропоновано та обґрунтовано визначення поняття «міжнародно-правові стандарти

статусу суддів», як систему основоположних норм та принципів міжнародного права, які закріплюють у міжнародно-правових актах правову характеристику статусу суддів та визначають вимоги до суддів, їх добору, призначення, перебування на посаді, відповідальності та припинення їх повноважень. При нормативному та доктринальному аналізі з'ясовано, що систему структурних елементів статусу суддів необхідно формувати не тільки на основі доктрини права та спеціального законодавства, а й норм та принципів, задекларованих у Європейській хартії про статус суддів (Рада Європи, 1998 р.). На основі зазначеного автор обґрунтовує доцільність включення таких основних елементів до змісту правового статусу суддів: призначення на посади суддів; принцип незалежності суддів; перебування на посадах суддів; припинення повноважень суддів.

У підрозділі 1.2 «Формування міжнародно-правових стандартів статусу суддів» розглянуто передумови створення та основні причини формування міжнародно-правових стандартів статусу суддів, а також здійснено системний аналіз джерел міжнародно-правових стандартів статусу суддів.

Досліджуючи міжнародно-правові стандарти статусу суддів, встановлено, що у сучасному міжнародному праві держави-члени світового співтовариства сформуvalи значну кількість міжнародно-правових актів, які закріплюють міжнародні стандарти. Основні причини формування міжнародно-правових стандартів статусу суддів встановлено шляхом системного аналізу об'єктивних передумов їх створення, які знайшли своє нормативне закріплення у міжнародно-правових актах. До таких основних причин належить необхідність створення рівних умов для забезпечення справедливості, що передбачено у Статуті ООН, 1945 р. У Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, 1966 р. закріплено необхідність реалізації права кожної особи на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», 1994 р.) у свою чергу закріпила необхідність забезпечення незалежності суддів з тим, щоб посилити верховенство права в демократичних державах. У процесі аналізу формування міжнародно-правових стандартів статусу суддів можна виділити такі етапи їх становлення: перший етап (передісторія), характеризується формуванням наукових концепцій судової влади Ш. Монтеск'є, які закріплено у конституційних документах часу Французької буржуазної революції XVIII ст. та розвинуто в європейських державах у ході конституційних реформ; другий етап, у рамках сучасного міжнародного права, розпочинається у період після завершення Другої світової війни та після прийняття Статуту ООН (1945 р.), Загальної декларації прав людини (Генеральна асамблея ООН, 1948 р.), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Рада Європи, 1950 р.), які закріпили право на справедливий суд і зумовили необхідність створення механізму забезпечення цього права, зокрема, шляхом прийняття міжнародно-правових актів, які регламентували б окремі елементи статусу суддів; третій етап, з 1998 р. до сьогодні,

характеризується прийняття кодифікованих актів, у яких систематизовано положення попередніх документів щодо статусу суддів, зокрема – Європейської хартії про статус суддів (Рада Європи, 1998 р.).

Розділ 2 «Міжнародно-правова характеристика основних елементів статусу суддів» складається із трьох підрозділів і присвячений аналізу міжнародно-правового регулювання основних елементів статусу суддів.

У *підрозділі 2.1 «Міжнародно-правове регулювання призначення на посади суддів»* досліджено особливості міжнародно-правового регулювання порядку призначення на посади суддів, а також проведено аналіз законодавства країн Західної Європи та України з цих питань. З'ясовано, що регламентування на найвищому законодавчому рівні основних положень статусу суддів, особливо щодо призначення їх на посади, є одним із ключових міжнародно-правових стандартів статусу суддів. Здійснюючи порівняльний аналіз, з'ясовано, що вказаний міжнародний стандарт реалізовано у більшості західноєвропейських держав (наприклад, у Франції, Німеччині та ін.), а також і в Україні.

Досліджуючи міжнародно-правове регулювання призначення на посаду суддів, проаналізовано вимоги до кандидатів на посади суддів, вимоги до органу, який відповідає за формування суддівського корпусу та вимоги щодо порядку забезпечення об'єктивності, прозорості при відборі кандидатів на посади суддів, які встановлені міжнародно-правовими актами. Системний аналіз міжнародно-правових стандартів статусу суддів надав змогу виділити основні необхідні ознаки органу, який відповідає за відбір кандидатів на посади суддів: статус такого органу повинен бути закріплений на конституційному рівні; це повинен бути автономний незалежний орган із істотним судовим представництвом, сформований демократичним шляхом іншими судьями. Порівняльний аналіз законодавства зарубіжних країн надав змогу встановити існування таких органів у Франції, Італії, Іспанії та інших країнах. Виокремлено із основних міжнародно-правових актів основні вимоги до процедури відбору та призначення суддів, а саме: метод відбору суддів повинен гарантувати, що призначення суддів не буде відбуватись за неправомірними мотивами; при доборі суддів не повинно бути дискримінації стосовно вказаної особи; якщо конституційні норми або правові традиції дозволяють виконавчій владі призначати суддів, то повинні бути встановлені гарантії того, щоб на практиці забезпечити прозорість і незалежність процедури призначення.

У *підрозділі 2.2 «Міжнародно-правове регулювання реалізації принципу незалежності суддів як невід'ємної складової їх статусу»* приділено увагу міжнародно-правовій характеристиці принципу незалежності суддів. На основі доктрини права та міжнародно-правових актів, з'ясовано, що поняття принцип незалежності суддів включає в себе два основних елементи: незалежність від зовнішніх факторів (заборона будь-якого зовнішнього впливу на суддю з боку

представників будь-якої гілки влади, засобів масової інформації, бізнесових структур) та процесуальна незалежність від керівництва суду. Зазначено, що принцип незалежності суддів забезпечується, коли дотримано таких положень: принцип незалежності закріплено на конституційному рівні; відсутній вплив як ззовні (з боку законодавчої чи виконавчої влади, засобів масової інформації та ін.), так і зсередини суду (з боку голови суду, його заступників); призначення на посади суддів проводить незалежний та компетентний орган; встановлено суддям відповідну заробітну плату; відсутність необґрунтованого звільнення чи відсторонення від займаної посади.

У підрозділі 2.3 «Міжнародно-правове регулювання перебування на посадах суддів та припинення їх повноважень» розглянуто міжнародно-правове регулювання основних прав та обов'язків суддів, гарантії їхньої діяльності, підстави притягнення до відповідальності та припинення їхніх повноважень. З'ясовано, що основною гарантією забезпечення правового статусу суддів, відповідно до міжнародних стандартів статусу суддів, є наявність у державі особливого порядку фінансування діяльності судів, створення необхідних організаційно-технічних умов для діяльності судів, а також матеріальне і соціальне забезпечення суддів відповідно до їх особливого статусу. У процесі дослідження виявлено, що при міжнародно-правовому регулюванні правового статусу суддів особливу увагу приділено формуванню стандартів суддівської етики. Так, аналізуючи Бангалорські принципи поведінки суддів (Економічна та Соціальна Рада ООН, 2006 р.), виявлено в них ознаки кодифікованого акту. З'ясовано, що вказаний документ закріпив основні принципи поведінки суддів, а також ідеальні моделі поведінки судді у відповідних ситуаціях.

Розділ 3 «Реалізація міжнародно-правових стандартів статусу суддів у ході проведення судово-правової реформи в Україні» складається із двох підрозділів та присвячений дослідженню основних форм міжнародного співробітництва України у судовій сфері та впровадженню міжнародно-правових стандартів статусу суддів у національне законодавство України.

У підрозділі 3.1 «Договірно-правове регулювання міжнародного співробітництва України у судовій сфері» з'ясовано, що міжнародне співробітництво України у судовій сфері відбувається на таких основних рівнях: рівень двостороннього співробітництва; регіональний рівень; універсальний рівень. У контексті цього, з'ясовано, що основними формами міжнародного співробітництва у судовій сфері є: укладання міжнародних угод (про правову допомогу у судовій сфері, про обмін правовою інформацією тощо); участь у міжнародних організаціях та конференціях.

Аналіз основних видів міжнародних договорів надав змогу виокремити міжнародні договори, укладені Верховним Судом України із іншими суб'єктами міжнародного права відповідно до особливої мети та завдань їх укладення. Проведено характеристику змісту

міжнародних договорів, укладених Верховним Судом України із іншими суб'єктами міжнародного права, що дозволило класифікувати їх за критерієм предмету правового регулювання. Так, виділено міжнародні договори щодо: обміну правовою інформацією у судовій сфері; про технічну допомогу у судовій сфері; реформування певної ділянки у судовій сфері.

У *підрозділі 3.2 «Імплементація міжнародно-правових стандартів статусу суддів у національному законодавстві України»* запропоновано та обґрунтовано необхідність внесення змін із врахуванням міжнародно-правових стандартів статусу суддів в окремі положення Конституції України та Закону України «Про судоустрій та статус суддів» у частині правового регулювання статусу суддів. Зокрема, запропоновано змінити склад Вищої ради юстиції та передбачити, що не менше половини її складу становлять судді, обрані самими судьями, із залученням представництва суддів усіх рівнів. Також вказано на необхідність скасування повноважень парламенту щодо призначення на посади суддів безстроково та їх звільнення. Крім того, зважаючи на соціальну роль судді, запропоновано підвищити віковий ценз для призначення на посаду судді з 25 до 28 років, а також збільшити стаж роботи у галузі права з 3 до 5 років. Обґрунтовується необхідність доповнити ст. 71 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» положенням щодо вимоги несумісності суддів із посадою у певному суді, пов'язану з їхньою попередньою діяльністю або діяльністю, якою займаються їх родичі. Зроблено висновок, що реалізація міжнародно-правових стандартів статусу суддів в Україні у процесі реформування судової влади забезпечить вирішення проблемних питань щодо зміцнення незалежності та забезпечить здійснення правосуддя професійним і незалежним судом.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено теоретичне узагальнення й запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає у науково-теоретичній розробці міжнародно-правових стандартів статусу суддів, а також формулюванні рекомендацій для вдосконалення вітчизняного законодавства у цій сфері. Головні науково-теоретичні та практичні результати викладені у таких висновках:

1. Міжнародно-правові стандарти містяться у джерелах міжнародного права, таких як: міжнародно-правові звичаї, міжнародні договори, загальні принципи міжнародного права, судові рішення, доктрина права. Поняття «міжнародно-правовий стандарт» можна розуміти, як уніфіковані суб'єктами міжнародного права у відповідних документах норми та принципи міжнародного права, які виступають еталоном правового регулювання на національному рівні та інструментами гармонізації національних законодавств у відповідних сферах.

2. Міжнародно-правові стандарти статусу суддів – це система основоположних норм та принципів міжнародного права, які закріплюють у міжнародно-правових актах правову характеристику статусу суддів та визначають вимоги щодо суддів, їх добору, призначення,

перебування на посаді, відповідальності та припинення їх повноважень. Міжнародно-правові стандарти статусу суддів у системі міжнародних стандартів мають пріоритетність, оскільки успіх реалізації виборчих, соціально-економічних та інших видів міжнародних стандартів безпосередньо залежить від ефективності судової системи. Існує нерозривний нормативний зв'язок між міжнародно-правовими стандартами прав людини та міжнародно-правовими стандартами статусу суддів, які в свою чергу є правореалізуючими стосовно механізмів охорони та захисту прав людини.

3. Основні причини формування міжнародно-правових стандартів статусу суддів нормативно закріплені у міжнародно-правових актах, зокрема у преамбулах до них. До таких основних причин належать: створення рівних умов для забезпечення справедливості (Статут ООН, 1945 р.), необхідність реалізації права кожної особи на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, 1966 р.), необхідність забезпечити допомогу державам-членам у вирішенні завдань забезпечення і зміцнення незалежності судових органів (Основні принципи незалежності судових органів, 1985 р.), необхідність забезпечення незалежності суддів з тим, щоб посилити верховенство права у демократичних державах (Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», 1994 р.), необхідність того, щоб положення, спрямовані на забезпечення найкращих гарантій компетентності, незалежності та неупередженості суддів, були визначені в офіційному документі для всіх держав (Європейська хартія про статус суддів, 1998 р.).

4. Дослідження формування міжнародно-правових стандартів статусу суддів дало можливість виділити такі етапи їх становлення: перший етап (передісторія), характеризується формуванням наукових концепцій судової влади Ш. Монтеск'є, які закріплено в конституційних документах часу Французької буржуазної революції XVIII ст. та розвинуто в європейських державах у ході конституційних реформ. На цьому етапі також було закріплено основні принципи правосуддя, а саме: обмеження королівської влади на користь баронів та гарантування основних прав особи на недоторканість і судовий захист (Велика хартія вольностей (1215р.) та Білль про права (1689 р.); другий етап, у рамках сучасного міжнародного права, розпочинається у період після завершення Другої світової війни та після прийняття Статуту ООН, 1945 р.), Загальної декларації прав людини (Генеральна асамблея ООН, 1948 р.), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Рада Європи, 1950 р.), які закріпили право на справедливий суд і зумовили необхідність створення механізму забезпечення цього права, зокрема, шляхом прийняття міжнародно-правових актів, які регламентували окремі елементи статусу суддів; третій етап, з 1998 р. до сьогодні, характеризується прийняттям кодифікованого акту – Європейської хартії про статус суддів (Рада Європи, 1998 р.), та інших кодифікованих актів, у яких систематизовані положення попередніх документів.

5. Основними джерелами міжнародно-правових стандартів статусу суддів є міжнародні договори, розроблені державами-членами світового співтовариства на універсальному рівні у рамках ООН, ОБСЄ та на регіональному рівні у рамках Ради Європи. Окремим джерелом міжнародно-правових стандартів статусу суддів є акти, прийняті у рамках спеціалізованих міжнародних міжурядових організацій, зокрема, Міжнародної асоціації суддів, Консультативної ради європейських суддів, Європейської асоціації суддів, Європейської комісії «За демократію через право» та ін. Крім того, джерелом міжнародно-правових стандартів статусу суддів є рішення Європейського суду з прав людини.

6. Міжнародно-правові стандарти статусу суддів передбачають регламентування на найвищому законодавчому рівні основних положень статусу суддів, особливо щодо призначення їх на посади. У Європейській хартії про статус суддів (Рада Європи, 1998 р.), Рекомендаціях CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (2010 р.) закріплено міжнародний стандарт, відповідно до якого держави повинні основні засади статусу суддів передбачати у внутрішніх нормах на найвищому рівні (у Конституції), які повинні бути розвинуті у спеціальному законодавстві. Вказаний міжнародно-правовий стандарт статусу суддів реалізовано у більшості західноєвропейських держав (наприклад, у Франції, Німеччині та ін.), а також і в Україні.

7. Процес призначення суддів є ключовим елементом статусу суддів, що ґрунтується на регламентованій процедурі професійного добору, який включає вимоги до кандидатів на посади суддів, вимоги до органу, який відповідає за формування суддівського корпусу та вимоги щодо порядку забезпечення об'єктивності, прозорості при відборі кандидатів на посади суддів, які передбачені міжнародно-правовими актами.

8. Відповідно до міжнародно-правових стандартів статусу суддів виділено основні ознаки органу, який відповідає за відбір кандидатів на посади суддів. До них належать: закріплені на конституційному рівні статус такого органу; автономність та незалежність цього органу від гілок влади; склад такого органу повинен гарантувати його незалежність. Для цього такий орган повинен мати змішаний склад суддів та не-суддів, при цьому судді мають обов'язково складати більшість. Члени такого органу повинні обиратися на підставі їхньої компетенції, досвіду, розуміння суддівської діяльності, проте вони не повинні бути діючими політиками, членами парламенту, працівниками виконавчої влади. З метою уникнення політичного впливу і забезпечення гарантій незалежності суддів кожна держава повинна забезпечити функціонування такого незалежного органу, сформованого демократичним шляхом іншими суддями з істотним судовим представництвом.

9. Відповідно до міжнародно-правових стандартів статусу суддів принцип незалежності суддів забезпечується, коли дотримано таких положень: принцип незалежності закріплено на

конституційному рівні; відсутній вплив як ззовні (з боку законодавчої чи виконавчої влади, засобів масової інформації та ін.), так і зсередини суду (з боку голови суду, його заступників); призначення на посаду судді проводить незалежний та компетентний орган, а президент, уряд чи парламент виконують суто церемоніальну функцію призначення; встановлено відповідну заробітну плату судді та гідне соціальне і матеріальне забезпечення; відсутність необґрунтованого звільнення чи відсторонення від займаної посади.

10. Основною гарантією забезпечення правового статусу суддів, відповідно до міжнародно-правових стандартів статусу суддів є особливий порядок фінансування діяльності судів, створення необхідних організаційно-технічних умов для діяльності судів, а також матеріальне і соціальне забезпечення суддів відповідно до їхнього особливого статусу.

11. У Бангалорських принципах поведінки суддів (Економічна та Соціальна Рада ООН, 2006 р.), яким притаманні ознаки кодифікованого акту, закріплено ідеальні моделі поведінки судді у відповідних ситуаціях та основні принципи поведінки суддів, а саме: незалежність, об'єктивність, чесність та непідкупність, рівність, недопустимість використання авторитету посади у власних інтересах чи інтересах інших осіб, компетентність та старанність, дотримання етичних норм.

12. Встановлено специфіку міжнародних договорів, укладених Верховним Судом України із іншими суб'єктами міжнародного права, у системі джерел міжнародно-правових стандартів статусу суддів, що дозволило виокремити їх у самостійну групу з урахуванням особливої мети та завдань. Аналіз змісту міжнародних договорів, укладених Верховним Судом України із іншими суб'єктами міжнародного права, дав можливість класифікувати їх за таким критерієм як предмет правового регулювання. Так, виділено міжнародні договори щодо: обміну правовою інформацією у судовій сфері; про технічну допомогу у судовій сфері (реалізація проектів); реформування певної ділянки у судовій сфері.

13. У процесі судової реформи, зокрема щодо удосконалення статусу суддів, необхідним є внесення змін до національного законодавства України із урахуванням міжнародно-правових стандартів статусу суддів, зокрема, визначення статусу та складу незалежного органу, відповідального за процедуру призначення на посади суддів, підвищення вікового цензу та збільшення стажу роботи у галузі права, позбавлення впливу на процедуру призначення та звільнення суддів, а також обов'язкове запровадження вимоги несумісності суддів із посадою у певному суді, пов'язану з їхньою попередньою діяльністю або діяльністю, якою займаються їхні близькі родичі.

14. Реалізація міжнародно-правових стандартів статусу суддів в Україні у процесі реформування судочинства забезпечить вирішення проблемних питань щодо покращення доступності правосуддя, зміцнення незалежності, приведення системи правосуддя у відповідність

до потреб суспільства, і, як результат, забезпечить здійснення правосуддя компетентним, справедливим та незалежним судом. Беручи до уваги необхідність докорінних змін судової системи та реформування окремих її інститутів, потрібно не лише ухвалити нове спеціальне законодавство, а й внести зміни до Конституції України з метою закладення фундаментальних основ незалежної та ефективної судової влади відповідно до міжнародно-правових стандартів статусу суддів.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України та інших держав:

1. Іваночко І. Б. [Голубець І. Б.] Призначення на посади суддів: міжнародно-правові стандарти та практика України / І. Б. Голубець // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2009. – Вип. 26 – С. 180-188.

2. Іваночко І. Б., Микієвич М. М. Новий Кодекс суддівської етики: гармонізація із міжнародними стандартами / І. Б. Іваночко, М. М. Микієвич, // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – 2014. – Вип. 121 (ч. I). – С. 117-125.

3. Іваночко І. Б. Імплементція міжнародно-правових стандартів статусу суддів у конституційному праві України / І. Б. Іваночко // *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. – 2014. – № 4 (8). – С. 42-46.

4. Іваночко І. Б. Реалізація міжнародних стандартів щодо статусу суддів у ході проведення судово-правової реформи в Україні / І. Б. Іваночко // *Право.ua*. – 2015. – № 1. – С. 182-187.

5. Іваночко І. Б. Міжнародно-правові стандарти формування та діяльності незалежного органу, що відповідає за формування суддівського корпусу, як основа для реформування судової влади України / І. Б. Іваночко // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2015. – Вип. 36. – С. 125-137.

Тези доповідей на науково-практичних конференціях:

1. Іваночко І. Б. Незалежність як невід’ємна складова статусу суддів: міжнародно-правові стандарти та проблеми регулювання в Україні / І. Б. Іваночко // Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, економічні, правові аспекти: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Львів, 22 вересня 2011 р. – Львів: Рада молодих вчених факультету міжнародних відносин Львівського національного університету ім. І. Франка, 2011. – С. 138-142.

2. Іваночко І. Б. Міжнародно-правові стандарти дисциплінарної відповідальності суддів / І. Б. Іваночко // Міжнародні відносини: політичні, правові, економічні, лінгвокраїнознавчі аспекти: матеріали наук. конф. факультету міжнародних відносин ЛНУ ім. Івана Франка, м. Львів, 8-9 лютого 2011 р. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2011. – С. 78-79.

3. Іваночко І. Б. Матеріальне забезпечення суддів: міжнародно-правові стандарти та досвід України / І. Б. Іваночко // Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин: політика, економіка, право: зб. наук. праць Міжн. наук. конф., м. Львів, 17-18 листопада 2011 р. – Львів: Львівський національний університет імені І. Франка, 2012. – С. 50-53.

4. Іваночко І. Б. Зміни у конституційно-правовому регулюванні щодо посилення гарантій незалежності суддів: відповідність міжнародним стандартам / І. Б. Іваночко // Європейський Союз та Україна: перспективи трансформації двосторонніх відносин: зб. матеріалів III щорічної міжн. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, економічні, правові аспекти», м. Львів, 25 жовтня 2013 р. – Львів: Рада молодих вчених факультету міжнародних відносин Львівського національного університету ім. І. Франка, 2013. – С. 98-100.

5. Іваночко І. Б. Окремі аспекти впровадження міжнародних стандартів у процесі реформування судочинства в Україні / І. Б. Іваночко // PRÁVNÁ VEDA A PRAX V TREŤOM TISÍCROČÍ medzinárodnej vedeckej konferencie 27–28. február 2015, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Košice / Programovy a vedecky vybor: doc. JUDr. Gabriela Dobrovičová, CSc doc. JUDr. Sergej Romža, PhD JUDr. Ivan Roháč, LL.M, MBA, PhD doc. JUDr. Julius Kovach, CSc. – Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. – С. 189-191.

АНОТАЦІЯ

Іваночко І. Б. Міжнародно-правові стандарти статусу суддів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2016.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню міжнародно-правових стандартів статусу суддів. З'ясовано правову природу міжнародно-правових стандартів статусу суддів, а також запропоновано та обґрунтовано визначення поняття міжнародно-правових стандартів статусу суддів, як систему основоположних норм та принципів міжнародного права, які закріплюють у міжнародно-правових актах правову характеристику статусу суддів та визначають вимоги щодо суддів, їх добору, призначення, перебування на посаді, відповідальності та припинення їх повноважень. Досліджено основні причини формування міжнародно-правових стандартів статусу суддів шляхом системного аналізу об'єктивних передумов їх створення, які нормативно закріплені у міжнародно-правових актах.

Проведено теоретичний і нормативно-правовий аналіз бази міжнародно-правових актів та національного законодавства щодо призначення на посади суддів, реалізації принципу незалежності суддів, перебування на посадах суддів та припинення їх повноважень. Запропоновано рекомендації щодо внесення змін до національного законодавства України у

частині правового регулювання статусу суддів із врахуванням міжнародно-правових стандартів статусу суддів.

Ключові слова: міжнародні стандарти, статус суддів, міжнародно-правові стандарти статусу суддів, міжнародно-правова характеристика, призначення суддів, гарантії перебування на посадах суддів, міжнародні організації, імплементація.

АННОТАЦИЯ

Иваночко И. Б. Международно-правовые стандарты статуса судей. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.11 – международное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2016.

Диссертация посвящена комплексному исследованию международно-правовых стандартов статуса судей. Обоснованно правовую природу международно-правовых стандартов статуса судей. Предложено и обоснованно определение понятия международно-правовых стандартов статуса судей, как систему основополагающих норм и принципов международного права, которые закрепляют в международно-правовых актах правовую характеристику статуса судей и определяют требования к судьям, их отбору, назначения, пребывания на должности, ответственности и прекращения их полномочий. Установлено неразрывную нормативную связь между международно-правовыми стандартами прав человека и международно-правовыми стандартами статуса судей, которые в свою очередь являются правореализующие относительно механизмов охраны и защиты прав человека. Исследовано основные причины формирования международно-правовых стандартов статуса судей путем системного анализа объективных предпосылок их создания, которые нормативно закреплены в международно-правовых актах.

Проведено теоретический и нормативно-правовой анализ базы международно-правовых документов и национального законодательства стран Западной Европы и Украины в сфере назначения на должности судей, реализации принципа независимости судей, пребывание на должностях судей и прекращения их полномочий. Выделены основные признаки органа, который отвечает за отбор кандидатов на должности судей, в соответствии с международно-правовыми стандартами статуса судей: статус такого органа должен закрепляться на конституционном уровне; это должен быть автономный независимый орган от всех ветвей власти; в составе такого органа судьи должны обязательно составлять большинство, другие его члены не должны быть действующими политиками, членами парламента, работниками исполнительной власти.

В контексте исследования международного сотрудничества Украины в судебной сфере установлено специфику международных договоров, заключенные Верховным Судом Украины с

другими субъектами международного права, в системе международно-правовых стандартов статуса судей, что позволило выделить их в самостоятельную группу с учетом особой цели и задач.

Предложены рекомендации по внесению изменений в национальное законодательство Украины в части правового регулирования статуса судей, с учетом международно-правовых стандартов статуса судей.

Ключевые слова: международные стандарты, статус судей, международно-правовые стандарты статуса судей, международно-правовая характеристика, назначение судей, гарантии пребывания на должностях судей, международные организации, имплементация.

ANNOTATION

Ivanochko I.B. International and legal standards of the status of judges. – Manuscript.

The thesis for the degree of the Candidate of Juridical Sciences, specialty 12.00.11 – International Law. – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2016.

The thesis is devoted to the complex research of international and legal standards of the status of judges. The legal nature of international and legal standards of the status of judges has been brought to light as well as the definition of the concept of international and legal standards of the status of judges as a system of fundamental norms and principles of international law fixing the legal description of the status of judges in international and legal acts and determining the demands for judges, their selection, appointment, office, responsibility and termination of their office has been suggested and justified. The main reasons of forming international and legal standards of the status of judges have been investigated by means of the system analysis of objective preconditions of their formation which are regulatory fixed in international and legal acts.

The theoretical and statutory and legal analysis of the base of international and legal acts and national legislation concerning the appointment to judges office, the implementation of the principle of judicial independence, the office of judges and termination of their office has been carried out. The recommendations concerning amendments to the national legislation of Ukraine, in terms of the legal regulation of the status of judges taking into account international and legal standards of the status of judges have been suggested.

Key words: international standards, status of judges, international and legal standards of the status of judges, international and legal description, appointment of judges, guarantees of judge office, international organizations, implementation.

Відповідальний за випуск:

к.ю.н., доцент

Брацук І.З.

Підписано до друку 26.01.2016 Формат 60x90/16

Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.

Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам. № 432.

Друкарня Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.